

ARI HELO

Thomas Jefferson republikanizmusa és a történelem progresszív felfogása

Gordon S. Wood, a korai amerikai történetírás egyik legkiemelkedőbb kutatója, a következőképpen jellemzi Thomas Jeffersonnak az amerikai történelmi önismeretben betöltött szerepét: „A legtöbb amerikai leginkább úgy gondol Jeffersonra, ahogy azt első hivatásos életrajzírónk, James Parton tette. »Ha Jefferson tévedett – írta Parton 1874-ben –, Amerika téved. Ha Amerikának igaza van, Jeffersonnak igaza volt.«”¹ Éppen az „igaznak” lenni gondolata az, amely a faji és etnikai sokféleség problémáját kiváltképp hasznossá teszi arra, hogy Jefferson világnézetét történelemfelfogásán keresztül ragadjuk meg. E tanulmány arra a klasszikus kérdésre keresi a választ, hogy Thomas Jefferson, a virginiai rabszolgatartó elit képviselője milyen mértékben hitte azt, amit 1776 nyarán az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatban leírt, nevezetesen, hogy mivel egyenlőnek teremtett, minden embert megillet az élet, szabadság és a boldogság keresésének a természeti joga. A Washingtonban található Jefferson-emlékmű falán olvashatók Jeffersonnak a rabszolgaság problémájára utaló szavai: „Semmi sem olyan biztos a sors könyvében, mint az, hogy ezeknek az embereknek szabadnak kell lenniük.” A feliratból ugyanakkor hiányzik Jeffersonnak az a módosító jellegű mondata, amely viszont az eredeti történeti forrásban közvetlenül a fenti szavak után olvasható: „Az sem kevésbé bizonyos, hogy a két – egyenlő mértékben szabad – faj nem élhet ugyanabban a kormányzatban.”² E tanulmány központi jelentőségű felvetése az, hogy Jefferson politikaelmélete nem teljesen egyeztethető össze az emberi jogokról szóló modernkori felfogásunkkal. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy filozófiájában a politikai célszerűség valamiképpen felülkerekedett volna az erkölcsön. Inkább arról van szó, hogy az aktív életének javát a közéletben eltoló Jefferson számára az erkölcsi gondolkodás politika nélkül elképzelhetetlen volt.

Mint köztudott, Jefferson nem csupán a Függetlenségi Nyilatkozat szerzője volt: saját államában a felvilágosodás híveként szerzett magának hírnevet azzal, hogy átírta Virginia állam polgári törvénykezésének jó részét. Ezek közül a legnevezetesebb Virginia statútuma a vallásszabadságról, illetve egy, a primogenitura eltörléséről rendelkező törvény. Az általános, férfiakra kiterjesztett választójogra és mérsékelt földreformra vonatkozó radikálisabb javaslatok nem valósultak meg. 1790 és 1794 között George Washington kormányának külügyminisztereként Jefferson ádáz ellenfele volt a pénzügyministerséget betöltő Alexander Hamiltonnak, akinek nagyszabású pénzügyi programja – mely a tartós államadósság elvén nyugodott – a kereskedelmi és ipari érdekek támogatása révén célozta meg a fiatal amerikai köztársaság megerősítését. Jefferson, akinek kétségei voltak az Észak pénzügyi elitjének – valamint szócsövének, Hamiltonnak – a patriotizmusát illetően, a nemzet politikusai közül a demokratikus jogok kiterjesztésének első számú szószólójává vált, aki egyúttal egy vidéki agrárius Amerika vízióját hirdette.

A hamiltoni programot támogató föderalisták, illetve a Jefferson által vezetett republikánusok alkotta első pártrendszer nagyrészt e két látnok közötti alapvető véleménykülönbségek eredményeként jött létre. 1800-ban a föderalisták elveszítették a csatát:

¹ Wood, Gordon: *The Trials and Tribulations of Thomas Jefferson*. In: Onuf, Peter (Ed.): *Jeffersonian Legacies*. Charlottesville, Va., 1993. (a továbbiakban: Wood) 395.

² Jefferson, Thomas: *Autobiography*. In.: Peterson, Merrill D. (Ed.): *Thomas Jefferson Writings*. New York, 1984. (a továbbiakban: TJW) 44.

Jeffersont megválasztották az Egyesült Államok harmadik elnökének, a republikánusok (a későbbi Demokrata Párt elődei) pedig a Kongresszus mindkét házában megszerezték a többséget. 1800 forradalma, ahogy azt Jefferson nevezte, nézete szerint a Függetlenségi Nyilatkozat alapelveinek a megújítását jelentette, és vele kezdetét vette a jeffersoni korszak néven ismertté vált időszak.

A politikában befutott kiemelkedő pályája ellenére Jefferson sohasem úgy tekintett magára elsősorban, mint politikusra. Mindenekelőtt a „levelezők” köztársaságának a polgára volt. Levelezőtársai közé tartozott kora számos vezető gondolkodója, mint például Marquis de Condorcet, Alexander von Humboldt, Thomas Paine, Richard Price, J. B. Say és Dugald Stewart.³ Politikusi tevékenysége, embertannal, építészettel és botanikával kapcsolatos tanulmányai mellett Jefferson az Amerikai Filozófiai Társaság elnöki tisztét is betöltötte. Gordon S. Wood szavaival élve: Jefferson erős „vágyat érzett arra, hogy a legközmozpolitább, legliberálisabb, a legműveltebb és legfelvilágosultabb úriember legyen egész Amerikában”.⁴

Nem állja meg a helyét az a hagyományosan elfogadott nézet, mely szerint Jefferson egy John Locke-ot követő koramodern liberálisnak tekintendő, aki csak a sors furcsa fin-tora révén volt véletlenül rabszolgatartó. Ez az értelmezés csupán arra szolgál, hogy Jeffersont sokkal következetlenebb gondolkodónak állítsuk be annál, mint amennyire azt valójában gondolnunk kell. Először is, Jefferson nem volt a liberális individualizmus bajnoka a szó mai értelmében. A Jefferson-kutatás egy sor olyan állítástól hemzseg, mely Jeffersont modern gondolkodónak állítja be, amennyiben a pluralizmus a modern erkölcsi világnézet központi gondolata. E tekintetben egyes kutatók nem tesznek különbséget a felvilágosodás korabeli gondolkodás pluralizmusa és a fogalom modern, vagy inkább posztmodern felfogása között. Tehát ha azt a kérdést tesszük fel, hogy miben áll Jefferson pluralizmusa, ez nagyon hasonló ahhoz a kérdéshez, hogy Jeffersonban mi a modern. Másfelől, Jefferson eszményi köztársasága nem valamiféle misztikus politikai társadalomként képzelendő el, ami Thomas Paine Locke-tól eredő szabad társadalmának az eszménye fölött helyezkedik el.

Jefferson szavaival élve, a köztársaság „egy olyan társadalom, melyben minden érett és épelméjű egyénnek egyenlő joga van arra, hogy személyesen vegyen részt a társadalom ügyeinek az irányításában.” Az ilyen társadalom különbözött a kormányzattól, ugyanis azt Jefferson olyan eszményként fogta fel, mely felé „minden kormányzatnak” törekednie kell. Összefoglalva a politikai közösség gondolatáról beszélt.⁵ Hogy világossá váljék, miért Jefferson republikánizmusa az – mintsem gondolkodásának bármely locke-i eleme –, ami jobban jellemzi a történelem modern felfogásához való kötődését, a leghelyesebb, ha azzal a kérdéssel kezdjük, hogy a republikánus politikai gondolkodás általában miként kapcsolható a modern történeti gondolkodáshoz.

³ Daniel J. Boorstin nevezetes munkájában, *The Lost World of Thomas Jefferson* (1948) (a továbbiakban: Boorstin), vezette be a „Jefferson köre” (Jeffersonian circle) kifejezést. Jefferson körénck a kor vezető amerikai gondolkodói voltak a tagjai, mint például a csillagász David Rittenhouse, az orvos Benjamin Rush, a botanikus Benjamin Smith Barton, valamint a teológus Joseph Priestly. Boorstin szavaival élve Jefferson „volt az az emberi mágnes, mely összehozta őket, rendet és jelentést kölcsönzött elszigetelt kutatásaiknak.” Boorstin 23.

⁴ Wood 403. Sok igazság van Daniel J. Boorstin azon állításában, miszerint a jeffersoni világkép legjellegzetesebb vonása egyfajta dogmatikus aktivizmus volt. Lásd Boorstin 23.

⁵ Idézetek: Thomas Jefferson levele Samuel Kerchevalhoz, 1816. július 12. In.: *The Works of Thomas Jefferson*. Ford, Paul Leicester (Ed.). 12 vols. [Federal edition.] New York, 1904–1905. Vol. 12:7 (a továbbiakban: Ford); Thomas Jefferson levele Isaac H. Tiffanyhoz, 1819. április 4. In.: *The Political Writings of Thomas Jefferson: Representative Selection*. Edited with an introduction by Dumbauld, Edward. Indianapolis, N. Y., 1955. 55.

A következőkben először John Pocock alapján vázolom a polgári humanizmus fogalmát a modern individualizmussal összefüggésben, majd rávilágítok arra, hogy a republikanizmus miként hozható összefüggésbe a modern, jövő irányultságú időfelfogással és Jefferson „progresszív” történelemfelfogásával.

Jefferson republikanizmusának ismertetésekor érdemes megjegyezni, hogy – ellentétben néhány neoliberaisztörténész véleményével – a republikánus nyelvi kontextus használata a történeti kutatásban nem jár szükségszerűen azzal, hogy az ember pusztán arisztotelészi, politikai lénynek tekintendő.⁶ Inkább csak azt jelenti, hogy elfogadjuk a nézetet, miszerint amennyiben – felfogásunk szerint – a történelem valóban nyitott, emberképző is az. Ezen a ponton szembesülünk a historicista pozíció és a történelem végéről szóló fukuyamai tézis közötti ellentéttel – függetlenül attól, hogy általában beszélünk-e a történelemről, vagy „csak” politika-történetet értünk alatta.⁷ Mivel nem rendelkezünk episztemológiailag érvényes módszerrel arra, hogy meghatározzuk az ember mint *homo politicus*, *homo credens* vagy *homo economicus* funkcióját vagy lényegét, nem tűnik lehetségesnek az sem, hogy a történelem végét illetően állításokat fogalmazzunk meg. A legfontosabb az, hogy a nyugati történeti gondolkodásban meglévő történeti változások egész sorát tévesztjük szem elől, ha úgy tekintjük a polgári szabadság fogalmát, mint amely a modernkori időfelfogásoktól alapvetően idegen. Ellentétben a locke-i értelmezés egyik legfőbb képviselőjének, Joyce Applebynek az álláspontjával, bizonyosnak tűnik az, hogy sem Thomas Jefferson, sem pedig Alexander Hamilton Amerika jövőjét felvázoló vízióiból nem következik a „politikától való ideológiai elfordulás” egy valamilyen – feltételezhetően – politikamentes, modern, szabad társadalom nevében.⁸

A republikánus gondolkodásnak és a Jefferson eszmerendszerében kimutatható jelentőségének a vizsgálatát érdemes egy Jeffersontól származó 1816-beli idézettel kezdeni: „Valóban el kell ismernünk, hogy a köztársaság szónak minden nyelvben nagyon bizonytalan a jelentése.”⁹ Politikátörténeti értelemben viszont a „republikanizmus” kifejezés arisztotelészi és polibioszi politikai gondolati motívumok kombinációjára utal, mely a köz erénye és a kormányzati hatalmak közötti egyensúly fogalmai köré épül, és az utóbbi révén elméleti alapot nyújt ahhoz, hogy a köz erényét megóvják a politikai korrupciótól. A republikanizmus az eszményi vegyes uralmi rendszer (köztársaság) összetevőit – az Arisztotelész által inspirált és bármilyen, városállamként leírható emberi társulásokban élő – embereknek az egy, a kevés és a sok kategóriába való besorolása alapján fogta fel. A köztársaság

⁶ Lásd például Isaac Kramnick megjegyzését, miszerint „a polgári humanizmus úgy tekinti az embert mint politikai lényt, akinek önmegvalósítása csakis a közéletben való részvételen keresztül történik, a köztársasági aktív állampolgárság révén.” (Kiemelés tőlem.) Kramnick, Isaac: *Republican Revisionism Revisited*. *American Historical Review*, 1982. 87. szám. (a továbbiakban: Kramnick) 630.; Jefferson liberalizmusának érdekes tárgyalására szintén lásd Lévai Csaba: *A Moderate Reformer?* *Budapest Review of Books*, 1999. 4. szám.

⁷ John Pocock historicizmus meghatározásában összeköti „a személyiség és integritásának a történelem mozgásába való beillesztésének” a kísérletét „a történelemnek új normákat és értékeket generáló erőként” való ábrázolásának a kísérletével. Pocock, J. G. A.: *The Machiavellian Moment*. *Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton, N. J., 1975. (a továbbiakban: Pocock 1975.) 551.

⁸ Jefferson „politikától való ideologikus visszavonulásáról” lásd Appleby, Joyce: *Republicanism in Old and New Contexts*. *William and Mary Quarterly*, 1986. 1. szám. (a továbbiakban: Appleby) 34. Ellentétben Isaac Kramnick állításával, miszerint az amerikai alapítók bizonyíthatóan hittek az ember természeti jogaiban mint ahistorikus, locke-i jogokban, nem igazolja azt a következtetést, hogy ők a modern középosztálybeli értékek letéteményesei lettek volna, és azt az állítást sem, miszerint „a korrump politikai ember eszményét felcserélték az erkölcsös és produktív gazdasági ember eszméjére”. Lásd Kramnick 663.

⁹ Thomas Jefferson levele John Taylorhoz. 1816. május 28. TJW 1392.

klasszikus eszménye ezen összetevőinek mindegyike a polgári erény egy-egy aspektusát volt hivatva megtestesíteni úgy, hogy a politikum mint egész stabil maradjon a korrupció állandóan jelenlévő veszélyével szemben. Ebben az értelemben a korai polgári politikatudomány a polgári erény tudománya volt, és arra irányult, hogy meghatározza a legmegfelelőbb módját az állam megoltalmazásának a fejedelem, udvartartása vagy a polgárság erényének a korrupciójával szemben.¹⁰ Amint azt George H. Sabine megjegyzi: „a görögök számára a városállam elmélete egyszerre volt etika, szociológia és gazdaságtan, valamint politika a szűkebb, modern értelemben.”¹¹ Ebből a nézetből következik az a központi republikánus tétel, hogy a polgári erény tekintendő a sarkalatos emberi erénynek.

A republikánus nyelvezetnek a 18. századi amerikai történelem kontextusában játszott jelentőségének fejtegetése során megszokott dolog az állampolgár meghatározásával kezdeni, mely az emberkép premodern és koramodern változataiban gyökerezik. A következők egy feltételezeten természetes logikai gondolatmenet, mely annak igazolására irányul, hogy az állampolgárságnak ez a felfogása összeegyeztethetetlen a személyes szabadság újkori felfogásával.¹² Sajnos ennek az érvelésnek a következtében az amerikai republikánus hagyomány történelmi tárgyalása hajlamos átcsapni egy, a korai újkorból az újkori Amerikába való nagy átmenetről szóló, véget nem érő vitába, melynek eredménye az a nézet, hogy bármilyen, a modern liberalizmus jegyeinek híján lévő republikanizmus magán viseli a konzervatív gondolkodás összes jegyét.

Ebben a tekintetben figyelemre méltó, hogy John Pocock a *The Machiavellian Moment* (1975) című republikanizmusról szóló klasszikus tanulmányának alapvetése azon a historicista nézeten alapul, hogy az újkori individuum felemelkedése a korai újkori keresztény világnézetből nagymértékben összefüggött a korai újkori politikai gondolkodás felemelkedésével. Pocock azért fektet olyan nagy hangsúlyt Machiavellire, mert igyekszik összekapcsolni az ember mint természettől fogva politikai lény antik gondolatát azzal a jellegzetesen újkori nézettel, miszerint a nem teleologikus történelemfelfogás az embert individuumnak tekinti. Emiatt az úgynevezett „rousseau-i momentum” is ott rejlik Pocock művében. Rousseau politikaelmélete képviseli azt a pillanatot, amelyben a történelem folyamatának időn kívüli jelentősége (mivel az idő csupán egy dimenziója a folyamatnak) a keresztény eszkatológiából átalakul egy szekularizált ideológiába, mely a modern individuum képével kapcsolódik össze. Az egyén és az idő modern felfogásának viszonyában kifejezve ez azt jelenti – Pocock szavaival élve –, hogy „mivel természeténél fogva a társadalom humanizálta az embert, és ugyanazon folyamatok által újra elvonta és elidegenítette őt, nem volt olyan pont a múltban, jelenben vagy a jövőben, amikor ez a kettős hatás nem érvényesült volna.”¹³ Az ebből a felfogásból következő történelmi vízió pedig ugyanilyen kettős, egyaránt tartalmazza a reményt és a félelmet.

¹⁰ A „polgári erény tudományáról” lásd Pocock 1975. 484.; Szintén lásd Pocock, J. G. A.: *States, Republics and Empires. The American Founding in Early Modern Perspective*. In.: Ball-Terence-Pocock, J. G. A. (Eds.): *Conceptual Change and the Constitution*. Lawrence, Kansas, 1988. 57.

¹¹ Sabine, George H.: *A History of Political Theory*. (Third Edition Revised and Enlarged). London, 1960. 25.

¹² Linda K. Kerber a témát közhelyszerűen közelíti meg, amikor úgy ábrázolja a „republikanizmus régebbi változatának” állampolgárképét, mint olyasvalamit, ami nyilvánvalóan a „konzervatív elfogultságtól” szenvedett, mivel „bizonyos feltételezéseket természetesnek vett, köztük azt, hogy az állampolgár férfi, aki a tulajdonnal való rendelkezés révén független, és hogy a köztársaság magasabb érdekeinek nevében vállalta szenvedélyeinek és önzésének a féken tartását.” Kerber, Linda K.: *The Revolutionary Generation: Ideology, Politics, Culture in the Early Republic*. In.: Foner, Eric (Ed.): *The New American History*. Philadelphia, 1990. 28-30.

¹³ Pocock 1975. 504.

Ez a perspektíva mondatja Pocock-kal azt, hogy „a polgári erény és a világi idő közötti vita egyike volt az ember történetiségéről való nyugati tudatosság fő forrásainak; ám ugyanakkor e vita továbbélése – főként amiatt, hogy az emberi személyiség erkölcsi stabilitásért érzett aggodalomban gyökerezik – állandósította a történelem premodern felfogását, mely szerint az távolodást jelent ama stabilitást meghatározó normáktól, és emiatt alapvetően terméketlen és entropikus, nem vezet millenniumhoz vagy utópiákhoz.”¹⁴

A széleskörű történeti vita, mely arról zajlik, hogy az amerikai alapító atyák a köz erényét keresztény erkölcsi értékek alapján fogták-e fel, szem előtt téveszti az alapítás központi paradoxonát: a polgári szabadságnak a vallási szabadsággal való azonosítása lehet, hogy millenáriánus vagy szigorúan szekularizált utópisztikus víziók felé mutat, de egyúttal a felé a nézet felé is, hogy a politikai szabadság tekintetében az egyén nem köteles elfogadni ilyen víziókat.¹⁵

A fentiekhez kapcsolódó, néhány historiográfiai összefüggés alábbi bemutatása nyomán remélhetőleg tisztázódni fog a különbség a klasszikus republikánus gondolkodás és Jefferson republikanizmusa között. A legfontosabb megállapítás szerint – jöllehet republikanizmusnak nevezik – szöges ellentétben az idő antik felfogásával, Jefferson politikai gondolkodása jövő irányultságú világnézetben alapult. Ennek igazolására szükséges megvilágítani a historikus és az utópisztikus gondolkodásmódok közötti különbséget. Jefferson számára kristálytisztá volt az ilyesfajta megkülönböztetés. Így kommentálta például Mercier jól ismert utópiáját: „Mercier a 2440. év látomását adta számunkra, ám egy dolog a jövőndőlés, és más a történelem.”¹⁶

Jöllehet, az úgynevezett neoliberais iskola jelentős mértékben hozzájárult a forradalmi nemzedék általános szellemi légköréről való tudásunk elmélyítéséhez, a liberális megközelítés bizonyos szellemi aspektusai bármely olyan társadalompolitikai gondolkodási rendszert, amely nélkülözi a locke-i liberális ideológiát, (szükségtelenül) hajlamosak úgy jellemezni, mint ami teljesen képtelen elképzelni egy jobb jövő vízióját.¹⁷

A következő idézet, mely része Joyce Applebynek a liberális historiográfiát az alapító időszak pococki értelmezésétől megkülönböztető jegyeit tartalmazó összefoglalásának, abból az időből származik, amikor ez a jórészt meddő vita a csúcspontján volt. Appleby így jellemezte Pocock álláspontját 1986-ban: „Pocock azon az alapon veti el Locke Második értekezését, hogy gondolkodása nem történeti fogalmak köré szerveződött egy olyan kor-

¹⁴ Pocock 1975. 551.; A folyamat már eleve magában hordozza beteljesedését. Ezért látja Pocock úgy, hogy a kereszténység csak akkortól kezdett hozzájárulni a nyugati politikai gondolkodáshoz, amikor a politikára úgy kezdtek tekinteni, mint ami eszköz a politikán kívüli, nevezetesen eszkatologikus remények beteljesítésére. Néhány radikális csoport, mint például az Ötödik Monarchia tagjai számára az angol forradalom volt az a pillanat, amikor Angliából Isten választott nemzete vált, mely készen állt a világég eljövételére. Millennializmusukat az teszi történelmileg érdekessé, hogy benne végre egy világi politikai cselekvést ítélték önmagában véve jelentősnek, jöllehet a politikai cselekvés még mindig maguknak a történelmi szereplők eszkatológiai szempontjából nyert jelentőséget. Lásd Pocock 1975., különösen 35., 157., 345.

¹⁵ Lásd Vetterli, Richard–Bryner, Gary: *In Search of the Republic. Public Virtue and the Roots of American Government*. Totowa, N. J., 1987. passim. Ellentétben azzal, amit Richard Vetterli és Gary Bryner állít az „erény” általánosan elfogadott jelentésével kapcsolatban az alapítók nemzedéke körében, nem kérdéses, hogy az megkülönböztethető volt a keresztény moralitástól – és meg is különböztették attól.

¹⁶ Thomas Jefferson levele Abigail Adams-hez, 1817. január 11. In.: *The Adams-Jefferson Letters: The Complete Correspondence Between Thomas Jefferson and Abigail and John Adams*. Cappon, Lester J. (Ed.): Chapel Hill, N. C., 1959. 504.

¹⁷ Ebben a tekintetben a politikátörténetnek egy adott kulturális örökség alapjaként való vizsgálata azzal a következménnyel járhat, hogy a múlt pusztán nyersanyaggá alakul modern értékrendszereink számára.

ban, amikor kortársai politikai elképzeléseiket a történeti változás kontextusában fogalmazták meg. Azzal, hogy ezeket az elméleti meglátásokat rávetítette a forradalmi Amerikára, Pocock nyilvánvalóvá tette hatásukat a korai amerikai eszmétörténet már javában folyó ártértékelésére. A politika klasszikus felfogása – írja – zárt ideológia volt, amely a 18. századi Amerikába bevezette a reneszánsz pesszimizmust a történelmi fejlődés irányát és visszafordíthatóságát illetően. Bármiféle változás nagy valószínűség szerint a korrupciótól való félelmet váltotta ki, a korrupcióval együtt pedig a degenerációt, ami a szabadság elvesztésével járt együtt.”¹⁸ Ezután következik Appleby vélekedése az ideológiai gondolkodásról szóló republikánus tézis mibenlétéről: „A republikánusok szerint a társadalom ideológiai szempontból homogén. Egyesek ugyan másoknál nagyobb mértékben húzhatnak hasznot a társadalom fogalmi nyelvébe beépült tekintély elosztásából, az elosztás mikéntje mindazonáltal mindenki számára adott dologként jelenik meg.”¹⁹ Appleby azzal folytatja, hogy kijelenti, Pocock állítása szerint „a klasszikus paradigma meghatározta, hogy a 18. századi emberek miként reagáltak a változásra.” Végül kijelenti, hogy a 18. századi amerikai gondolkodás revizionista felfogása szerint „az idő a politikumon belül létezett; azon kívül a szerencse által uralt események jelentés nélküli sorozata hömpölygött.”²⁰

A 18. századi republikánus gondolkodás modern elemeinek felfedezéséhez (legalább) háromféle történelemfelfogást kell megkülönböztetnünk: a ciklikus, a 18. századi progresszív és a történelmet nyitott végűnek feltételező modern felfogást. Ha valaki azt kívánja megmutatni, hogy még egy ideológia is tartalmazhat pesszimista elemeket, nem szabad szem elől tévesztenie, hogy a ciklikus, polübioszi időfelfogás természetesen magában foglalta a változás gondolatát. A kormányzatok elkerülhetetlen degenerációja (a közérény romlása), mely benne rejtett a történelem polübioszi ciklusaiban, magában hordozta a közérény időnkénti megújulásának a gondolatát, jöllehet azzal a feltételezéssel, hogy minden egyes állam – az emberi idő minden egyes partikuláris jelene – éppúgy ki van téve az elkerülhetetlen romlásnak, mint az idő során korábban létezett államok.

Amikor a jövő irányultságú időfelfogás – ahogy az Reinhard Koselleck *új elvárás horizont* fogalmában artikulálódik – megjelent a nyugati gondolkodásban, az nem úgy fejeződött ki, mint valamely konkrét társadalom jövő irányultságú jelene, hanem mint annak a lehetősége, hogy a nyugati civilizáció képes leküzdeni önnön múltját mint pusztá tradíciót, legfőképpen magát az ősi nyugati kultúrát. Az effajta optimizmus oka szintén világos: a nyugati civilizáció teoretikusai csak azután találták meg a nyugati embert a történelem fogalmában, hogy Amerika és Afrika nem keresztény népeinél ráleltek egy történelem nélküli múltra. Ezért első ízben került sor arra, hogy a történelmet a Jürgen Habermas által „kollektív egyesnek” nevezett entitásként fogják fel.²¹ Maga a fejlődés eszméje akadályozta meg a múlt történetei közötti különbségtételt abban az értelemben, ahogy az ilyen megkülönböztetés felfedezhető a politikai rendszerek ciklusainak törté-

¹⁸ Appleby 28.

¹⁹ Appleby 29.

²⁰ Appleby 31. (Kiemelés tőlem)

²¹ Habermas, Jürgen: *The Philosophical Discourse of Modernity. Twelve Lectures.* (Das philosophische Diskurs der Moderne: Zwölf Vorlesungen, 1985.) Transl. Lawrence, Frederick G. Cambridge, 1996. 6.; Ezzel a témával kapcsolatban Reinhard Koselleck a következőt állítja: „Ha az egész történelem egyedi, a jövő is egyedi, vagyis különbözik a múlttól. Ez a történetfilozófiai axióma – mely a felvilágosodás eredménye és a francia forradalmat visszhangozza – szolgáltatja az alapot ‘az általános történelem’ és a ‘fejlődés’ számára. Mindkettő olyan fogalom, mely történetfilozófiai gazdagságát csak lexikai megalkotása révén nyeri el, mindkettő ugyanazt a lényegi tartalmat jelöli, vagyis a várakozásokat már nem lehet kielégítően leszűrni az előzetes tapasztalatból.” Koselleck, Reinhart: *Futures Past. On the Semantics of Historical Time.* (Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten, 1979.) Ford. Tribe, Keith. Cambridge, 1985. (a továbbiakban: Koselleck) 281.

nelmében. Ehelyett ezeket a történelmeket összekapcsolta az egész emberiségnek a progresszív történelem kollektív fogalmában összegződő sorsával. Ezért tűnt úgy, hogy a haladás magának a történelemnek a kritériuma, mihelyt a történelmet nem kollektív, hanem egyedi fogalomként kezdték értelmezni. Koselleck megfogalmazásában: „Ily módon a fejlődés tapasztalatokat és elvárásokat ötvözött, felruházva őket a változás temporális koefficiensével. Egy csoport, egy ország vagy végül egy osztály részeként az egyén tudatában volt másokhoz viszonyított fejlettségének.”²²

Ebben a tekintetben rendszerint kevésbé volt lényeges, hogy a fejlődés sémája inkább három, mint négy történelmi szakaszban fejeződött ki.²³ Annak ellenére, hogy Jefferson maga fordította le *Destutt de Tracy* Montesquieu Törvények szellemének kritikai kommentárja és ismertetése című munkáját, a könyv viszonylag csekély érdeklődést váltott ki a Jefferson-kutatásban. *Tracy* progresszív történelemről szóló szövege ugyanakkor igen alkalmas kiindulási pontnak tűnik Jefferson fejlődés- és kormányzatfelfogásával kapcsolatos történelemfilozófiájának a tanulmányozásához. A francia fiziokrata nézete szerint a civilizáció folyamata három fázisból tevődik össze, és bizonyos általános gondolkodásmódokban, valamint a társadalom azoknak megfelelő politikai módozataiban összegződik: „Megfigyeltem, hogy az emberi elme mind a társadalom, mind pedig az egyéb tudományokban fejlődésen megy keresztül, hogy az emberek által elképzelt első kormányzat a demokrácia vagy a despotizmus volt, és azok a civilizáció első fokát jelentik (...), hogy az egy vagy több törzsfőnök vezetése alatt álló arisztokrácia – akárhogy is nevezzük – mindenütt átvette ezeknek a helyét a mesterséges kormányzatokban, és ez a civilizáció második fokát alkotja (...), továbbá hogy az egy vagy több képviselők alapuló képvisleti demokrácia olyan újítás, mely a civilizáció harmadik fokát képezi. A fejlődés első fokán a tudatlanság kormányoz, vagy az erő diktál (...), a másodikban vélemények formálódnak, és a vallásnak van a legnagyobb hatalma (...), a harmadikban pedig az értelem uralma veszi kezdetét és a filozófiának van nagyobb befolyása.”²⁴

Megfigyelhető, hogy Jefferson szerint az általános tudatlanság éppúgy eredményezhet tiszta demokráciát, mint tiszta despotizmust. Ez a kettősség abból az alapvető feltételezésből fakad, mely a tudományos fejlődés jeffersoni felfogása mögött rejlik, nevezetesen, hogy a képvisleti kormányzat – amely az értelem uralmával esett egybe – az az uralmi forma, amelynek révén az ember megszerezheti az ellenőrzést történelmének alakulása felett.

Reinhard Koselleck rámutatott arra, hogy a republikánus gondolkodás döntően modern eleme az volt, hogy nem a ciklikus időfelfogáson keresztül fejezett ki egy adott „álapotot.” A republikánus nyelvezet, röviden, többé már nem korlátozódott a polübioszi vízióra, melyben semmilyen visszafordíthatatlan változás nem volt lehetséges.²⁵ A politikatörténet ciklikus felfogásának (a politikai kormányzatok polübioszi ciklusai) és a civi-

²² Koselleck 279.

²³ A Jefferson számára oly kedves autoritások, mint Lord Kames, Montesquieu, Thomas Reid vagy Tracy gyakran helyettesítették a vadászatot, pásztorkodást, mezőgazdaságot és kereskedelmet alapuló négyszakaszos történelmi sémát a három szakaszon alapuló felfogással úgy, hogy egyszerűen összevonták a vadászat korát a pásztorkodásával.

²⁴ Tracy, Antoine Louis Claude, *Destutt de Tracy: A Commentary and Review of Montesquieu's Spirit of Laws*. Ford. Jefferson, Thomas. (1811) New York, 1969. 148–149.

²⁵ Koselleck 287. Mind a machiavelli gondolat, miszerint a polgári erény megújításáért folytatott küzdelem végeredményben hiábavaló, ám mégis dicsőséges, mind pedig a Boethius általi vigasztalódás Fortuna kerekének örökös körforgásában (amikor a fejedelem erénye elégtelennek bizonyul az adott pillanatban) természetesen összeegyeztethetetlennek tűnik azzal a gondolattal, amit gyakran úgy jellemeznek, mint „a jövő lehetséges mássága.” Amikor Koselleck a „jövő lehetséges mássága” fogalmat használja, rögtön rámutat arra, hogy Immanuel Kant mekkora súlyt fektetett arra, hogy azt a fejlődés iránti várakozássá alakítsa át. Koselleck 280.

lizációs elmélet korai változatainak – ez utóbbiak a négyfázisú történelemelméletben öltöttek testet – az egymással való társítása új problémát jelentett a republikánus gondolkodás számára; először vált problémává a politikai gondolkodásban az, hogy létezik-e olyan köztársaság, amely képes elkerülni a korrupciót (vagy degenerációt) az általános történelmi kontextusban. Ez azt jelentette, hogy a különböző politikai irányvonalak sikerét az emberiség általános fejlődésének a mércéjével mérték.²⁶

Az a politikus, aki kétségbe vonta az emberek tömegeinek általános képességét a jelenben, mindazonáltal rendelkezhetett egy jövő irányultságú modern világnézettel. Ezzel együtt – bármely partikuláris jelenben – egyetérthetett a jobb jövőben reménykedőkkel. Azt sincs okunk feltételezni, hogy Thomas Jefferson úgy vélte, az amerikai kísérlet hipotetikus kudarc az emberiség fejlődésre való képtelenségének végső bizonyítékának tekintendő. Az emberiség sorsával kapcsolatos optimizmusának összefüggésbe hozása „azzal a fajta ideológiai háborúval, amit Jefferson a nemzeti politikába bevitt” az 1800. évi elnökválasztás során, nem alkalmas annak bizonyítására, hogy ellenfelei a polübioszi történelemszemlélet ígézetében éltek. Úgy tűnik, inkább azt mutatja, hogy maga a jövő vált a politikai konfliktus tárgyává.²⁷

Jefferson republikánizmusának „alapelve az volt, hogy a kormányzat csak olyan mértékben republikánus, amennyiben megtestesíti és megvalósítja a nép akarátát.”²⁸ Az, hogy az amerikai alkotmányt valójában mi „alkotta”, nyitott kérdés maradt Jefferson gondolkodásában, mivel még az ő alkotmányos gondolkodása is az emberiség egyetemes fejlődésével összefüggésben határozódott meg: „a törvényeknek és intézményeknek kéz a kézben kell előre haladniuk az emberi értelem fejlődésével. Ahogy az egyre fejlettebb és felvilágosultabb lesz, ahogy új felfedezések születnek, új igazságok kerülnek a napvilágra, ahogy a szokások és nézetek a körülményekkel együtt változnak, az intézményeknek szintűgy fejlődniük kell és lépést kell tartaniuk az idővel.”²⁹ Jefferson szerint ezért „a nemzet akarata az, amely a törvényt kötelezővé teszi”, és „mivel a törvény, amely attól törvény, hogy a nemzet akarata, attól még nem változik meg, hogy megváltozik a jövőbeli akaratuk kinyilvánítására választott orgánum.”³⁰ Jefferson történelmi jelentőségű fogalma, a nemzeti főakarat, éppolyan elidegeníthetetlen volt, mint az egyén elidegeníthetetlen joga.

Ugyanakkor még bizonyításra szorul az, hogy Jefferson lehetségesnek gondolta, a nemzeti főakarat minőségileg különbözzék más nemzetekétől. Vegyünk tehát két példát: a latin-amerikaiakat és az indiánokat. Így vélekedett Jefferson társadalom, politika és morál összefüggéseiről a kolumbiai köztársaság kapcsán: „Ha az, amit a tömegek tudatlanságáról és vakbuzgóságáról hallottam, igaz, kétlem, hogy képesek volnának megérteni és fenntartani egy szabad kormányzatot (...) a sokaság az, amely erővel bír, és a bölcsességnek meg kell hajolnia előtte. Az ilyen állapotú társadalom számára az általad tervezett alkotmány valószínűleg a legjobb, amit el lehet képzelni. Bizonyára úgy van tervezve, hogy a legjobb képességeket hozza ki belőlük (...) Mint Szolón az athéniaknak, te kolumbiai népednek nem a lehető legjobb kormányzatot adtad, hanem a legjobbat, amit képesek elviselni.”³¹

²⁶ Ez mindössze azt jelentette, hogy a republikánus gondolkodás fokozatosan republikánizmussá alakult át. Az olyan megfogalmazások, mint „zárt ideológia” vagy „reneszánsz pesszimizmus” azt jelzik, hogy ez a ciklikus időfelfogásból az egyetemes emberi felszabadítás utópisztikus jövő irányultságú gondolatába való átmenet nem „örökérvényű” átalakulás volt.

²⁷ Idézet Appleby 29.

²⁸ Thomas Jefferson levele Samuel Kerchevalhoz. 1816. július 12. TJW 1396.

²⁹ Thomas Jefferson levele Samuel Kerchevalhoz, 1816. július 12. TJW 1401.

³⁰ Thomas Jefferson levele Edmund Randolph-hoz, 1799. augusztus 18. TJW 1068–1069.

³¹ Thomas Jefferson levele P. S. Dupont de Nemours-hoz, 1816. április 24. TJW 1388.

Jefferson számára nyilvánvalóan létezett az elképzelhető legjobb kormányzat modellje, ami azon túl volt, amit a latin-amerikai nemzetek még „el tudtak viselni.” Annak ellenére, hogy nem rendelkeztek kormányzati intézményekkel, az amerikai indiánok társadalmi Jefferson szemében megfelelőnek tűntek a szabad társadalom mércéje, a népakarat szerint: „Meg vagyok győződve arról, hogy azok a társadalmak (mint például az indiánoké), amelyek kormányzat nélkül élnek, nagy többségükben sokkalta nagyobb fokát élvezik a szabadságnak, mint azok, amelyek európai kormányzatok alatt élnek. Az előbbieket körében a közvélemény helyettesíti a törvényt és korlátozza az erkölcsöket olyan erőteljesen, ahogy azt a törvények bárhol valaha is korlátozták (...) Ápold ezért népünk szellemét és tartsd ébren a figyelmét. Ne légy túlságosan szigorú a hibáit illetően, inkább javítsd ki azokat azzal, hogy felvilágosítod.”³²

Csak úgy tudjuk összebékíteni Jefferson kolumbiaiakról és indiánokról vallott nézeteit, ha azokat történelmi kritériumok alapján vizsgáljuk meg: míg Kolumbia problémája a szabad kormányzat megteremtése volt – melyet Jefferson a főakarat gondolatával összeegyeztethetőnek vélt –, még csak nem is gondolt ilyen problémára az indiánokkal kapcsolatban. Társadalmak híján voltak a történelemnek abban az értelemben, mely a leginkább érdekelte Jeffersont a történelmi tapasztalatban: nem rendelkeztek modern jogi intézményekkel.³³

Annak érdekében, hogy összeegyeztethessük Jeffersonnak az erkölcsileg elfogadható politikai mintákról vallott felfogását történelemszemléletével, szem előtt kell tartanunk mind a „fejlődés”, mind pedig a „korrupció” fogalmát. A nagy civilizációk hanyatlása a történelem legjellemzőbb vonásai közé tartozott Jefferson számára. Az a gondolat, hogy még a civilizált népek is tévútra léphetnek, könnyen tetten érhető Jeffersonnak az olyan erősen elméleti jellegű filozófiai rendszerekről szóló rendkívül ellenséges feljegyzéseiben, mint a kálvinizmus vagy a platonikus filozófia, melyek tanításai nyilvánvaló ellentétben álltak azzal, amit Jefferson „egészséges alapelveknek” nevezett. Jefferson etikai gondolkodása a felvilágosodás humanizmusának alapfelfogásán, a történelem progresszív felfogásán alapult, ám alapvetően utópiaellenes volt. Szerinte a korlátok nélküli civilizáció éppen annyira volt csapás az emberiség számára, mint áldás, és ezért kellett a felvilágosodás emberi történelemről vallott nézetében egyedi fogalomként megjelenő fejlődés gondolatát erkölcsileg úgy módosítani, hogy meg lehessen különböztetni az ókori civilizációktól – akár a római vagy az inka birodalomról lett legyen szó. Jefferson városi élettel szemben viseltetett jól ismert ellenszenv, valamint az a tény, hogy az olyan kifejezéseket mint „luxus” és „pénzcserélés” megvetéssel használta, ennek a szemléletnek a következménye volt. Összefoglalva, Jefferson nézete a történelem irányát illetően egyaránt magában foglalta az optimizmust és az időnkénti pesszimizmust a tekintetben, hogy ő magának milyen tényleges lehetőségei voltak az amerikai nemzet segítésére a fokozatos, általános emberi civilizálódással való lépéstartás érdekében.

Jefferson elnökként mindent megtett azért, hogy meggyőzze a nyugati indián törzsfőnököket: jöllehet fehéreket küldött vadászterületeik feltérképezésére, nem a rossz szándék vezette ebben.³⁴ Jefferson nézete szerint e nemzetek szabad egyénei teljes választási szabadsággal bírtak a tekintetben, hogy vagy alkalmazkodnak a fehér társadalom

³² Thomas Jefferson levele Edward Carringtonhoz, 1787. január 16. TJW 880.

³³ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az indiánok nem ismerték volna a politikát. Jefferson egy helyütt kifejti, hogy az indiánok közötti véleménykülönbségek miként vezetnek „különböző vezetőik köré csoportosuló, és tanácsaik, nem pedig parancsaik révén irányított pártok” egyfajta demokratikus rendszeréhez. Thomas Jefferson levele Francis W. Gilmerhez, 1816. június 7. Ford 11:535.

³⁴ Malone, Dumas: Jefferson the President. Second Term, 1805–1809. Jefferson and His Time. 5. kötet. Boston, 1974. 184–187.

viselkedési normáihoz, vagy pedig a Mississippi-folyón túlra vándorolnak. Amennyiben azonban elutasítják ezeket a lehetőségeket, a „nagy fehér atya” lesújt az indiánokra, mégpedig keményen. A vesztes számára nem ígérkezett felemelő élménynek ellenségnek lenni egy háborúban. Ez az elv természetesen az összes többi szabad nemzetre is érvényes volt. Jefferson Spanyolországgal kapcsolatban például egyszerűen azt javasolta, hogy „mihelyt az háborúba keveredik, egyik kezünkkel erős nyomást gyakorolunk rá, a másikkal pedig jutalmat ajánlunk” annak érdekében, hogy az Egyesült Államok „idővel egész Floridát megszerezze.”³⁵

A legfigyelemreméltóbb az, hogy Jefferson véleménye szerint az indiánok beolvasztása a fehér társadalomba és meggyőzésük arról, hogy „érdeükben áll időnként földeket átadni az Egyesült Államoknak (...), összhangban állt a tiszta moralitással.”³⁶ Még egyfajta „tiszta moralitás” jegyében is éles választóvonalat lehetett húzni manipuláció és szervezett elnyomás között. Jefferson nem késlekedett elítélni Monroe elnök javaslatát „az indiánok törvényeinknek való alávetésére a beleegyezésük nélkül,” mivel „egy kis türelem és egy kis pénz hatására olyan gyorsan fognak áttelepülni a Mississippin túlra, hogy – reményeim szerint – elkerülhetjük, hogy ez az erkölcstelenség beszenyezze történelmünket.”³⁷ Összegezve, Jefferson számára a tiszta erkölcsiség mások szabad akaratának a tiszteletben tartásából állt, míg egy felvilágosult nemzet természetes arisztokráciájának a képviselői, a jók és bölcsek, teljes szabadsággal bírtak ennek az akaratnak a manipulálására.

Ami a rabszolgaság kérdését illeti, a tiszta erkölcsiségnek ez a felfogása Jefferson részéről éppen ezért nem tette szükségessé a feketék megfosztását a történelmen kívüli jogaitól, mivel az efféle jogokat nyilvánvalóan az általános történelmi folyamat jegyében kellett megvalósítani. Ezen álláspont elfoglalása azt jelentette, hogy Jefferson tagadta a rabszolgáknak a szabad végrendelkezéshez való törvényadta jogát: „Nálunk a dolgok szerencsétlen állása megfosztja a végrendelkezés és tulajdonlás jogától” a rabszolgát.³⁸ Ez a fajta logika csupán magának a moralitásnak egy mélyen historicista felfogásából eredhetett.

Ami az általános történelmi fejlődés gondolatát illeti, érdekes, hogy Jefferson *Notes on the State of Virginia* című munkájában szükségét érezte rámutatni arra, hogy az indiánok a „nőket igazságtalan robotnak vetik alá.” Majd így folytatta: „azt hiszem, ez a helyzet minden barbár néppel.” Magától értetődő volt, hogy „egyedül a civilizáció az, amely képes visszaadni a nők számára azt, hogy természetes egyenlőségük jogát élvezzék.”³⁹ Ezért bizonyos, a történelmen kívüli, elidegeníthetetlen emberi jogok doktrínája képezte az emberiség erkölcsi felelősségének egyedüli alapját. Az emberek józan esze – Jefferson szavaival szólva – ezen jogok „elfogadására utasíthatja őket,” mely jogok igazságát egy vadember – éppúgy, mint egy civilizált egyén – megértené, feltéve, hogy „a megszokás nem tette elfogulttá”.⁴⁰ Mihelyt az egyén „elfogultnak” ítéltetett, természetesen „barbárnak” tűnhetett Jefferson szemében, akár indián, akár fehér ember legyen is az.

Amint azt John Pocock megjegyezte az úgynevezett rousseau-i momentummal kapcsolatban, a társadalmi lét összes történelmi változata egy olyan folyamat alkotórészeinek tekinthető, amely megállás nélkül humanizálja, majd visszaváltoztatja az embert.⁴¹ Az indiánok – csakúgy, mint az összes többi ember – ki voltak szolgáltatva az ember má-

³⁵ Thomas Jefferson levele John C. Breckinridge-hez, 1803. augusztus 12. TJW, 1137.

³⁶ Thomas Jefferson levele Benjamin Hawkinshoz, 1803. február 18. TJW 1116.

³⁷ Thomas Jefferson levele Albert Gallatinhez, 1818. november 14. Ford 12:104–105.

³⁸ Thomas Jefferson levele Samuel Kerchevalhoz, 1816. szeptember 5. Ford 12:16.

³⁹ Notes (1785), Query VI. TJW 185–186.

⁴⁰ Idézetek Thomas Jefferson leveléből Henry Lee-hez, 1825. május 8. Ford 12:409.; Thomas Jefferson levele Thomas Applettonhoz, 1816. július 18. Ford 12:16.

⁴¹ Pocock 1975. 504.

sodik természetének: szokásaik úgy alakították viselkedésüket, ami bebizonyította róluk, hogy civilizáltabb fehér testvéreikhez hasonlóan történelmi teremtmények. Amint arra fentebb már utaltam, a „tisztá erkölcsiség” alapján tökéletesen helyénvaló volt az indiánok szabad akarátának a manipulálása. Amikor Jefferson leírta híres aforizmáját, mely szerint „a gyakorlatiasságnak gyakorta kell felügyeletet gyakorolnia a tiszta elmélet felett”, ekképp fogalmazta meg a „gyakorlatiasság” ismervét: „jórészt a kormányzottak szokásai határozzák meg azt, hogy mi a gyakorlatias.”⁴² Ez a gondolatmenet tökéletesen összeegyeztethető volt Jeffersonnak a polgári erényről, valamint az erkölcsök általános romlásának állandó veszélyéről vallott nézetével. Amikor Jefferson a szokások romlásáról beszélt a virginiai fehérek körében, egyaránt hivatkozhatott az indiánokra vagy a feketékre: Egyszer úgy tűnt számára, hogy Virginia „Indián bennszülötteink barbár állapotába zuhan,” máskor pedig úgy vélte, az „rohamosan az Unió barbarikumává válik, és az a veszély fenyegeti, hogy négereink színvonalára süllyed.”⁴³ A feketét az amerikai indiántól a szabadság különböztette meg. Mindazonáltal ez a megkülönböztetés egyiküket sem tette egyenlővé a nyugati kultúra felvilágosult emberével. Érdemes megjegyezni továbbá, hogy Jefferson eszményi szabad farmerjét az erkölcsi romlás állandó veszélye fenyegette.⁴⁴

A nemsokára az Unió egyik legnagyobb indiánvadász hírnévre szert tévő William H. Harrison kormányzóhoz írt levelében Jefferson elnök világossá tette, hogy véleménye szerint miféle történelmi narratívában élnek az indiánok. Így írta le a helyzetet 1803-ban, lefektetve indiánpolitikájának az alapjait: „Amikor majd visszavonulnak és magukévá teszik a kis parcellák művelésén alapuló mezőgazdasági kultúrát, érzékelné fogják mennyire haszontalanok a számukra kiterjedt erdőségeik, és hajlandók lesznek majd arra, hogy időről időre kiirtsanak belőle egy-egy darabot, amit majd elcserélnek a farmjaik és családjaik számára szükséges cikkekért. Ily módon településeink fokozatosan körülveszik és megközelítik az indiánokat, és idővel vagy az Egyesült Államok polgáraitként csatlakoznak hozzánk, vagy áttelepülnek a Mississippin túlra. Az előző megoldás természetesen a számukra igen kedves történelmük végét jelentené. (...) Közöltem hát Önnel ezt a véleményemet arról a rendszerről, mely nézetünk szerint a legjobban fogja szolgálni az indiánok és a mi érdekeinket, és végső soron az egész országot egyetlen nemzetté fogja egyesíteni. Annak érdekében, hogy jobban hozzáigazíthassa eszközeit a célhoz, általános szerződési megbízást adunk Önnek. (...) Ügyeljen arra, hogy szigorúan bizalmasan kezelje ezt az ügyet, és különösen arra, hogy mennyire helytelen volna, ha az az indiánok tudomására jutna. Érdekeiket és békességüket a legjobban az szolgálja, ha történelmüknek csupán a jelen korszakát látják.”⁴⁵

Minden nemzet rendelkezett az önkormányzat inherens jogával, ám – ahogy Jefferson fenti megnyilatkozása világosan mutatja – szerinte egyesek alkalmasabbak voltak annak birtoklására, mint mások. Egyesek jobban ismerték az indián történelmet, mint ma-

⁴² Thomas Jefferson levele P. S. Dupont de Nemourhoz. 1802. január 18. TJW 1101.

⁴³ Az indiánokról lásd Thomas Jefferson levelét Joseph C. Cabellhez, 1820. január 22. Ford 12:155.; A feketék szintjére való lesüllyedés veszélyéről lásd Miller, John Chester: *The Wolf by the Ears: Thomas Jefferson and Slavery*. New York, 1977. 257.

⁴⁴ Amint azt már korábban megjegyeztem, Jefferson szerint helyénvaló volt az indiánokkal csak történelmük „jelenkori szakaszát” megismertetni, míg ugyanilyen egyértelmű volt számára az, hogy a latin-amerikai köztársaságok a legnagyobb valószínűség szerint képtelenek szabad kormányzat fenntartására. Az indiánokról lásd Thomas Jefferson levelét William Henry Harrisonhoz, 1803. február 27. TJW 1120.; A latin-amerikai népekről lásd Thomas Jefferson levelét Alexander Humboldthoz, 1813. december 6. TJW 1311.

⁴⁵ Thomas Jefferson levele Benjamin Harrison kormányzóhoz, 1803. február 27. TJW 1117–1120.

guk az indiánok.⁴⁶ Jefferson szerint – az indián politikájában lefektetett elvekhez hasonlóan – a nemzetközi kapcsolatok kérdéseit is „minden becsületes ember erkölcsisége” szerint kellett megítélni.⁴⁷ A korrupció pedig bármely egyént érinthetett, lett légyen az indián vagy fehér ember.

Az emberiség általános erkölcsi fejlődésének folyamatába ágyazódó egyedi történeti narratíva kontextusa következtében Jefferson számára nyilvánvaló volt, hogy az egyetlen olyan döntés, melynek meghozatalától az ember nem tartózkodhat, politikai szabadságának követelése annak érdekében, hogy más szabad embertársaival egyetemben megőrizhesse a lelkiismeret szabadságához való jogát. Mihelyt megfeledekezünk erről, mindent elveszítünk, beleértve a republikánus egyenlőséget, mely minden ember számára a racionális és érzékelő képességeinek gyakorlására való egyenlő jogot jelenti. Jefferson a következőképpen írta le a demokratikus procedúrák és a történelem általános progresszív szemlélete közötti összefüggéseket: „Ha ez az út lezárul, a hallgatóságos beleegyezés szavára, az erő hívó szaván keresztül fogja hallatni a hangját, és tovább fogunk haladni, mint ahogy azt más nemzetek teszik az elnyomás, lázadás és megújulás végtelen körforrásában; elnyomás, lázadás, megújulás, örökkön örökké, újra meg újra.”⁴⁸

Úgy tűnt Jefferson számára, hogy amikor egy önmagát kormányzó közösség visszazuhan a kormányzatok polübioszi ciklikus mulandóságába, nem csupán a fejlődés víziója veszett el, hanem a fejlődés reménye is, ugyanis senki sem mondhatta meg, meddig fog tartani, amíg fortuna kereke megfordul, új forradalmakat idézve elő. Az emberi józan ész a cselekvésnek nem kritériuma, hanem alapja volt. Ugyanakkor képtelennek bizonyult arra, hogy véget vessen a zsarnoki kormányzatok ciklikus visszatérésének. A despotizmus vagy többségi uralom állandóan jelenlévő fenyegetésének a gondolata, mely a tiszta, választási demokrácia részét képezte, ugyanazon a megkülönböztetésen alapult, mint ami a becsületes farmer és a felvilágosodás bölcs embere – vagyis a sok és a kevés – között állt fenn. Ezért a neoklasszikus republikánus nyelv tökéletesen érthető volt Jefferson számára, aki így fogalmazott: „Isten áldja (...) összes uralkodónkat, és adja meg nekik a bölcsességet ahhoz, hogy megerősítsenek bennünket annak érdekében, hogy a kormányzat ne korcsosodjék el, és hogy összes hatalma összpontosulhasson egy személy, az előkelő származású kevesek vagy a sokaság kezében.”⁴⁹

Ha Jefferson világnézetét a pluralizmus jegyében ábrázoljuk, úgy kell őt jellemeznünk, mint a 18. század sajátosan nyugati típusú pluralistáját. Világnézete inkább newtoni volt, mint deista, ami azt jelenti, hogy soha nem tudta volna elképzelni azt, hogy megkérdőjelezze a newtoni természeti törvényeket. Pontosan azért nem, mert azok nem

⁴⁶ Mindezzel nem azt akarom állítani, hogy Jeffersonnak minden, az egyes nem nyugati kultúrákról tett kijelentése tartalmazott azon kultúrákról szóló erkölcsi jellegű megállapításokat. Amikor egy Francis W. Gilmerhez írott levelében az indián társadalmakat összeveti a sajátjával, Jefferson a különböző társadalmakról szóló elemzését a „végső okok” kifejtésével kezdte. Egyértelműnek gondolta azt, hogy az ember társadalmi érintkezésre teremtett, és igazságérzettel van felruházva, amit Jefferson más megnyilatkozásai során az erkölcsi érzék fogalmával azonosított. A civilizálatlan társadalmak híján voltak a törvények intézményének, a közvéleménynek viszont nem. Az indiánok között a természeti jogok megsértőjének Jefferson szavaival „a társadalom – vagy ahogy mi mondjuk, közvélemény – megvetése volt a büntetése.” Ez a gondolatmenet annak a hume-i érvelésnek az elfogadását mutatja, mely szerint az emberi közösségek legkezdetlegesebb szintjén élő emberek csupán azon természetes képességtől függtek, hogy alávessék magukat a társadalmi élet szükséges előfeltételeinek. Rendkívül fontos megjegyezni, hogy ezúttal Jefferson nem erkölcsi szempontból jellemezte az ilyen „primitív” társadalmakat. Idézetek Thomas Jefferson leveléből Francis W. Gilmerhez, 1816. június 7. Ford 11:534–535.

⁴⁷ Jefferson, Thomas: *Opinion on the French Treaties*. 1793. április 28. TJW 429.

⁴⁸ Thomas Jefferson levele Samuel Kerchevalhoz, 1816. július 12. Ford 12:14.

⁴⁹ Thomas Jefferson levele Joseph C. Cabellhez, 1816. február 2. TJW 1381.

hipotetikus igazságok voltak, hanem bizonyítható tudást képviseltek, míg arról a klaszszikus kérdéstről, miszerint az ilyen törvények isteni eredetűek-e, Jefferson következetesen úgy gondolkodott, hogy arra csak hipotetikusan felelhetünk. Nézete szerint a vélemények sokfélesége csupán az utóbbi esetben volt elfogadható, mi több, kívánatos. Ugyanakkor ez az egyetlen olyan fajta pluralizmus, ami megtalálható Jeffersonnál. Számára az indián kultúrák pusztán a mítoszokon alapuló emberi értelem közös múltjának az emlékeit képviselték. Ebből következik, hogy Jefferson világnézetét csak egy jelentős narratíva, nevezetesen a felvilágosodás emberi fejlődésről szóló nézetének a jegyében lehet historicistának felfogni. Az indián nemzeteket alá kellett rendelni az emberiség egészét érintő civilizációs folyamatnak, mivel úgy tűnt, hogy nem tájékoztatni őket a folyamat természetéről egyet jelentett azzal, hogy fokozatos és elkerülhetetlen kihalásra ítélik őket, mivel kulturális szempontból képtelenek az emberiség történelme egy adott állapotának a megértésére. Jefferson úgy vélte, ő ismeri annak mibenlétét.

Fordította: Vajda Zoltán

ARI HELO

Thomas Jefferson's Republicanism and the Progressive Notion of History

In this article on the most famous of the American Founding fathers, Thomas Jefferson, Finnish scholar, Ari Helo argues that the conventional view of Jefferson as a Lockean-inspired early modern liberal can be refuted. According to Helo, such a Lockean-liberal interpretation serves only to make Jefferson a much more inconsistent thinker than we need to believe he was. Jefferson scholarship is populated with a wide range of arguments for viewing Jefferson as a modern thinker when it comes to pluralism, the core notion of modern moral outlook. In this respect, Helo argues, some scholars have failed to distinguish the pluralism of Enlightenment thinking from a modern, if not a postmodern, understanding of the term. Asking what Jefferson's pluralism is, then, is very much like asking what was modern about Jefferson. In order to explicate why it is Jefferson's republicanism rather than any set of Lockean elements of his thinking that better characterizes his commitment to the modern view of history, Helo examines how republican political thought, in general, can be seen as related to modern historical thinking, and then associates it with Jefferson's historicist view of human progress in the context of the eighteenth-century understanding of history.